

OPOMBE K ŽIVLJENJU IN DELOVANJU BLAŽENEGA MONALDA

Ana JENKO

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija
e-mail: ana.jenko@ff.uni-lj.si

IZVLEČEK

Pričujoči prispevek obravnava do sedaj še nepredstavljene poznosrednjeveške ter novoveške zapise o blaženem Monaldu ter pomembna mnenja pravnih zgodovinarjev o njegovem poglavitnem delu, Summa de iure canonico. Avtorica prispevka je mnenja, da je bilo veliko dosedanjih sklepanj sodobnih piscev pre nagljenih in premalo pozornosti posvečene virom, ki so Monaldovemu življenju časovno najbližje, v vsebini prispevka pa tudi opozori na še odprta vprašanja ter zastavi nova, ključna za nadaljno postopanje pri tej temi.

Ključne besede: Koper, Istra, srednji vek, frančiškani, blaženi Monald, Summa de iure canonico

ALCUNE OSSERVAZIONI SULLA VITA E SULL'OPERA
DEL BEATO MONALDO

SINTESI

L'articolo presenta gli scritti inediti del periodo altomedioevale e della prima età moderna che trattavano il beato Monaldo, come pure i pareri significativi degli storici del diritto in merito alla sua opera principale, la Summa de iure canonico. L'autrice dell'articolo ritiene che molti autori contemporanei avevano fatto congetture affrettate e che venne data troppo poca attenzione alle fonti più vicine al tempo del Monaldo. Inoltre pone l'attenzione sulle questioni sospese e indica quelle nuove che sono cruciali per una ulteriore trattazione del tema.

Parole chiave: Capodistria, Istria, medioevo, francescani, beato Monaldo, Summa de iure canonico

UVOD

Blaženi Monald, do pred kratkim slovenski strokovni javnosti še dokaj nepoznana osebnost iz srednjeveške zgodovine Istre, v zadnjem času nekoliko pridobiva na prepoznavnosti med slovensko strokovno in laično javnostjo. K temu so nedvomno pripomogli dogodki, ki so se zvrstili v Kopru v preteklih letih; leta 2010 in 2011 so potekali Monaldovi dnevi, novembra 2013 pa so tržaški frančiškani posodili relikvije blaženega Monalda, ki so v nekaj dneh zaokrožile po obalnih mestih, obenem pa je tudi Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana posodila izvod *Summe Monaldine*, rokopisa iz konca 14. stoletja. Ob priložnosti je bil organiziran tudi manjši znanstveni posvet z objavljenimi prispevki.

Frančiškan, ki je deloval v Istri in natančneje tudi v Kopru, je živel tekom 13. stoletja, ob svoji smrti pa je bil pokopan v koprski cerkvi sv. Frančiška.¹ Sedaj ležijo njegovi posmrtni ostanki v Trstu, kamor so bili prenešeni v 20. stoletju (P. G. L., 1942, 98; Parentin, 1980, 31–38; Cuscito, 1982, 96), trenutno pa teče tudi poskus uradne beatifikacije. O njegovem krepostnem načinu življenja ter veliki učenosti poroča že koprski škof Pavel Naldini v svojem opisu koprške škofije iz leta 1700 (Naldini, 1700, 488). Njegovo ime je postalo znano širom Evrope zaradi dela, naslovljenega *Summa de iure canonico* (poznane pod naslovom *Summa Monaldina*), edinstvenega kompendija s področja prava ter ekonomije, ki se je še posebej odlikovalo s svojo uporabnostjo ter poenostavitvijo pravne problematike z namenom, da bi bila dosegljiva tudi v pravu neizobraženim ljudem.²

Vendar se pri orisu njegovega življenja srečujemo z velikim pomanjkanjem arhivskega gradiva. Še več, čeprav najdemo v 19. in 20. stoletju kar nekaj avtorjev (pretežno italijanske narodnosti), ki so se z bl. Monaldom ukvarjali, prihaja med njimi do velikih neskladij.

Pričujoči prispevek prinaša prvi sodobni komentar in pretres dejstev o Monaldovem življenju ob upoštevanju še nepoznatih oziroma nekonzultiranih virov in literature. Kakor bomo videli iz nadaljevanja, so se s podatki o njegovem življenju ukvarjali novoveški ter moderni pisci, medtem ko so njegovi sodobniki ter poznosrednjeveški avtorji poudarjali njegova dela, zasluge in pobožnost; predvsem ta dela, s katerimi se članek tudi ukvarja in bodo v nadaljevanju predstavljena, so bila strokovni javnosti večinoma nepoznana,³ opozorilo nanje pa je pomembno zaradi možnosti nadaljnjih raziskav in razmišljanj o bl. Monaldu in njegovem življenju.

NESOGLASJA O KRAJU IN LETNICI ROJSTVA

Do neskladij oziroma pomanjkanja informacij prihaja že pri določitvi kraja in letnice rojstva; najpogosteje srečamo zgolj "*natione Dalmata*" (Wadding, 1733, 135, št. IX; Cave, 1745, 31; Jöacher, 1751, col. 608) ali opozorilo, da je kraj rojstva nepoznan (Sigi-

1 Za pomoč pri zbiranju gradiva bi se želela zahvaliti p. Borisu J. Markežu iz frančiškanskega samostana sv. Ane v Kopru in br. Miranu Špeliču iz frančiškanskega samostana Ljubljana. Nekdanja cerkev sv. Frančiška je bila pred kratkim predmet konzervatorsko-restavratorskih del. Za komentar glej Štefanac, 2013.

2 Za celotno besedilo Monaldovega uvoda glej op. 26.

3 Za popolno bibliografijo do leta 1982 glej Decarli, 1982; Sartori, 1983, III, 834–835; sicer tudi Štoka, 2013, ker prinaša nekaj publikacij po letu 1982, vendar velja opozoriti na skop nabor del.

smondo de Venezia, 1846, 92). Glede na njegovo poimenovanje “Koprski” in glede na zapis že omenjenega koprskega škofa Naldinija je veliko piscev menilo, da se je v Kopru rodil,⁴ vendar takšen prilastek ne priča nujno o kraju rojstva, temveč o kraju vstopa v samostansko skupnost.⁵ Ko je Hyacinth Sbaraglia leta 1806 dopolnil delo znanega frančiškanskega kronista Luce Waddinga, je kot prvi zapisal, da se je po pričevanju bl. Monald rodil v Piranu v koprski škofiji,⁶ vendar ne navaja letnice rojstva. Utemeljitev, zakaj njegovo imenovanje “Koprski” ne kaže na kraj rojstva, je prepričljivo, vendar ni jasno, od kod Sbaraglii podatek o rojstvu v Piranu.

Letnico rojstva srečamo zgolj pri priscih s s konca 20. in začetka 21. stoletja; tako nekateri navajajo letnico 1208, drugi pa 1210.⁷ Takšno okvirno datacijo potrjujejo tudi naravoslovne raziskave, o katerih bomo spregovorili v nadaljevanju.

O njegovih mladostniških letih najdemo dve možni razlagi, ki ju zagovarjajo novejši pisci. Prva je vezana na zgodnjo datacijo naselitve frančiškanov v Kopru (Pusterla, 1891, 22–23; Žugaj, 1989, 118), saj naj bi bil potentakem bl. Monald eden prvih bratov v novi samostanski skupnosti, k redu pa pritegnjen (Žugaj, 1989, 119; Maračič, 2001, 26; Bonin, 2004, 109–110) z (verjetnim) obiskom sv. Antona Padovanskega v Kopru leta 1229. Leto pred tem, 1228, je papež Gregor IX. v Perugi izdal bulo, naslovljeno na škofo ter opate v Istri, Dalmaciji in Slavoniji, s katero jim je opisal zasluge sv. Frančiška Asiškega ter frančiškanov, kar je po mnenju Pietra Tomasina vplivalo na lažje širjenje mreže frančiških samostanov na tem območju.⁸ Obisk sv. Antona Padovanskega je dokumentiran v severnoitalijanskih mestih leta 1229, ko se je tja odpravil v funkciji provincialnega ministra. Najverjetneje je pot iz Gorice nadaljeval v Trst ter druga obalna istrska mesta, kjer se mu tradicionalno pripisuje ustanovitev samostanov (Maračič, 2001, 24; Parentin, 1982a, 31; Caprin, 1905, 241). V tem primeru bi Monald kot mladenič vstopil v koprsko frančiškansko skupnost.

Druga razlaga, ki je prav tako pomanjkljiva v smislu navajanja arhivsko izpričanih dogodkov v njegovem življenju, pravi, da so ga starši po začetnem šolanju v koprski škofiji poslali s 17 leti na študij prava v Padovo, kjer je leta 1226 vstopil v red frančiškanov ter bil leta 1230 posvečen (Korošak, 2009, 9). Čeprav se glede na nadaljni potek

4 Naldini, 1700, 486: “... *nacque al Mondo in Giustinopoli* ...”. Po njem so podatek o kraju rojstva prevzeli tudi mnogi drugi: Pusterla, 1891, 41; Parentin, 1980, 18; Maračič, 2001, 26; Magnani, 2001, 158, in drugi.

5 Sartori (1983, 2/1, 10) dodatno pojasnjuje, da če je frančiškanski menih prehajal med skupnostmi, ohrani ob smrti poimenovanje po zadnjem samostanu, v katerega je vstopil (in v katerem je najverjetneje tudi preminil). Korošak (2009, 29, op. 7) primerja situacijo s sv. Antonom Padovanskim, ki je bil rojen v Lizboni, ampak se imenuje »Padovanski«, ker je v Padovi umrl.

6 Wadding (1733, 135, št. IX) kraja rojstva ne omenja. Tako je v Sbaralea (1806, 547) Piran prvič omenjen kot kraj Monaldovega rojstva in torej Sbaraglijev dodatek, vendar žal ne izvemo, od kod je dobil ta podatek. Glej tudi Minciotti, 1842, 19, št. 38. P. G. L. (1942, 97) pravi, da se je rodil v Kopru ali v Piranu; glej Korošak, 2009, 8.

7 Kot osnovno literaturo za datiranje rojstva okoli leta 1210 pisci navajajo zbornik Beato Monaldo, 1982; po njem tudi Žugaj, 1989, 118–119; Magnani, 2001, 58–160; Maračič, 2001, 26. Vendar v Korošak (2009, 8) zasledimo letnico rojstva 1208. Papež (2013, 61) navaja, da se je po nekaterih pričevanjih bl. Monald rodil leta 1208 v Kopru, po nekaterih drugih podatkih pa leta 1210 v Piranu.

8 Za transkripcijo in kratko interpretacijo celotne listine glej Tomasin, 1896, 114–115.

njegovega življenja ter glede na njegove dosežke na področju prava zdi izobraževanje na univerzi v Padovi v teh letih vsekakor zelo verjetno (pravna stolica fakultete se je v začetku 13. stoletja preselila iz Bologne v Padovo), so navedene letnice zgolj okvirne oziroma nepreverljive.

V literaturi ni nikjer možnosti, s katero bi poskusila obe interpretaciji združiti; glede na to, da nimamo (do leta 1257, kakor bo predstavljeno v nadaljevanju), nobene izpričane letnice o njegovem delovanju, je povsem možno, da se je frančiškanom pridružil že v Kopru, nato pa je bil poslan v Padovo na izobraževanje. Takšna razlaga se zdi verjetnejša, če vzamemo v ozir dinamiko delovanja reda sv. Frančiška kot reda učenjakov in univerzitetnih profesorjev, ki so zelo cenili izobrazbo in so svoje menihe pošiljali na nadaljna univerzitetna izobraževanja.⁹ Proti koncu srednjega veka so bili stiki med Istro in Padovo zelo prisotni predvsem na ravni izmenjav učiteljev ter idej, zato Semi razume Istro kot del padovanskega intelektualnega okolja (Semi, 1996, 80–82).

Prav tako moramo biti previdni istovetenju našega Monalda ter nekega Monalda, ki je bil prisoten leta 1227 na generalnem kapitlju minoritov v Assisiju.¹⁰ V nadaljevanju bomo pokazali, da je bil koprski Monald zamenjan še s kar tremi Monaldi, ki so živeli približno istočasno in so bili pomembni ljudje znotraj frančiškanskega reda. V primeru, če gre za bl. Monalda Koprškega, bi bil na generalnem kapitlju prisoten v začetnih letih svojega študija v Padovi in star okoli 20 let ali celo manj.

Prva trdnejša točka v predstavitvi njegovega življenja je funkcija provincialnega ministra Sklavonije znotraj ureditve frančiškanskega reda.¹¹ S historiografskega vidika je zanimivo, da ga v tej funkciji kot prvi omenja Peter Joannes Olivi († 1298) v svojem delu *Defensionis* leta 1285: "*Frater Monaldus qui fuit Frater sanctus et Minister in Ordine nostro ...*" (Olivi, 1936, 376). Tega podatka ni moč zaslediti pri nobenem od poznosrednjeveških ter novoveških avtorjev, ki so v svojih delih Monalda omenili, kakor tudi ni mogel Sbaraglia, ki v svojem prispevku k zgodovini pomembnih frančiškanov tudi zapiše, da je bil ta podatek prezrt vse do objave njegovega dela (Sbaraglia, 1806, 547).¹² Edino omembo je moč najti v nekem kodeksu, ki je nastal v letih 1384–1385 v Trogirju in govori o provincialnih ministrih; izsek je vključen v novejšo izdajo dela *De conformitate vitae B. Francisci ad vitam Domini Iesu frančiškana Bartholomea de Pisa iz leta 1906*. Pod poglavjem *De provincia Sclavoniae* tako najdemo tudi delček transkripcije: "... Iusti-

9 Sartori (83, II/1, 13–14) jedrnatno pojasnjuje sistem šolanja bratov frančiškanov. Njegov prikaz se najverjetneje ne sklada v potankosti s koprsko frančiškansko skupnostjo v prvi polovici 13. stoletja, saj je bila slednja zgolj v fazi formacije, vendar nam jasno prikaže tendenco frančiškanov, da bi svoje brate pošiljali na izobraževanja. Za razvoj frančiških univerz, študij v Parizu in Oxfordu ter univerzitetne profesorje glej tudi Robson, 2006, 63–65; Moorman, 1998, 240–255; Le Goff, 1998, 112–118.

10 Korošak (2009, 28, op. 4) citira delo da Bessa (III, 1897, 678): "*Celebrato semel apud Assisium capitulo generali, frater Monaldus et alii 30 circiter fratres remanserant, beato Francisco de salute animae locuturi ...*".

11 Njegovega delovanja v funkciji provinciala časovno ne opredeljujejo Minciotti (1842, 19, št. 38); Sartori (1983, III, 137).

Maračić (1992, 17) in Maračić (2001, 27) časovno opredeli njegovo ministrovanje v leta 1254–1260, v čemer mu sledi tudi Bonin (2004, 109, 111) ter Rošćić (2010, 89). Parentin (1980, 22) navaja, da je bil provincialni minister med letoma 1240–1260.

12 Po informacijah sodeč je njegov prispevek upošteval tudi Minciotti (1842, 19, št. 38).

nopoli frater Monaldus, eiusdem provinciae minister ...”.¹³ Zasledimo ga zgolj pri enem piscu v 20. stoletju,¹⁴ zato ga je vredno na tem mestu poudariti.

Vendar ti dve predstavljeni omembi Monalda v funkciji provincialnega ministra ne prinašata nobene datacije. Za razjasnitev kronologije sta nam na tem mestu v pomoč dva sledeča dokumenta.

Notarski akt, ki je datiran dne 27. julija 1257 v Trstu, govori o sporu med tržaško frančiškansko skupnostjo ter tržaškim kapituljem, kot razsodnik v sporu pa je omenjen “... *fratrem Monaldum ministrum* ...”.¹⁵ Podatek predstavlja *terminus ante quem*, dopolnjuje ga pismo papeža Aleksandra IV., ki je 6. februarja istega leta naslovil na tedanjega provinciala frančiškanske province Sklavonije pismo. Iz dokumenta je jasno razvidno, da je funkcijo takrat opravljal neki brat Sist (iz Brescie): “... *dilectis filiis fratri Sixto ministro provinciali et fratribus universis ordinis fratrum minorum in Sclavonia* ...”.¹⁶ Slednji dokument torej predstavlja *terminus post quem*; funkcijo provincialnega ministra je torej nastopil med februarjem in julijem leta 1257.¹⁷

S tema dvema dokumentoma se je razjasnilo tudi vprašanje zaporedja provincialov Sklavonije, saj je do zmote prihajalo zaradi nepoznavanja papeževega pisma, ki potrjuje obstoj Siscia iz Brescie. Nekateri avtorji so luknjo zapolnili tako, da so njegov pontifikat priključili k Monaldovemu.¹⁸

Odprto ostaja tudi vprašanje o njegovem življenju in delovanju preden je postal provincialni minister. Mikavna se zdi razlaga, da je bil v tem času vodja frančiškanske skupnosti v Trstu (Korošak, 2009, 10), saj bi takšna pozicija skupaj z njegovo prominentno izobrazbo, lahko vodila do funkcije provincialnega ministra. Težava se pojavi, ker je bilo sicer veliko napisanega o začetkih in prvih letih delovanja tržaških frančiškanov, vendar bl. Monald ni nikjer omenjen in tudi v vseh ohranjenih virih iz prve polovice in sredine 14. stoletja o frančiškanih v Trstu ne zasledimo njegove omembe.¹⁹

Maračić (in po njem Bonin) je bil mnenja, da je že kot provincial izhajal iz koprškega samostana, kar bi vzdržalo, če je v koprsko frančiškansko skupnost vstopil že kot mladenič. V tem primeru bi bil to eden izmed devetih provincialov, ki so prišli iz koprškega samostana sv. Frančiška (Maračić, 1992, 16–17). Njegovo delovanje znotraj province, kateri je kmalu zatem načeloval, se zdi verjetno, saj so provincialni ministri postali “do-

13 Za transkripcijo tega dela besedila kodeksa glej Bartholomeo de Pisa, 1906, 302, op. 5.

14 Dokument mimogrede omenja P. G. L. (1942, 97).

15 Za transkripcijo celotnega dokumenta ter interpretacijo glej Parentin, 1982b, 21–25. Objavo dokumenta so upoštevali tudi Magnani (2001, 158); Cuscito (1982, 96); Maračić (2001, 26); dokument je vključen tudi v nov popis dokumentov tržaškega kapiteljskega arhiva, glej Tissi, 2015, 182, št. 562.

16 Za transkripcijo celotnega dokumenta ter kratko interpretacijo glej Tomasin, 1896–97, 120.

17 Korošak (2009, 12) je postavil datum izvolitve na 26. maj 1257 na provincialnem kapitolju.

18 Na seznamu v Maračić, (1992, 17) je zabeležen kot provincialni minister do leta 1254 Pelegrin iz Trsta, nato pa za leta 1254–1260 Monald. V Sartori (1983, III, 137) je začetek Siscovega ministrovanja postavljen v leto 1235, Pellegrinov v leto 1246, nato je omenjen za leto 1270 neki Girlomao Massi in šele njemu sledi koprski Monald, vendar brez letnic. Repič (1908, 232) umešča Monalda na mesto provincialnega ministra med leti 1279–1288 ali 1240–1260.

19 Za oris delovanja tržaške frančiškanske skupnosti za začetek glej Tomasin, 1896–97, 109–184; 1898–99, 5–116; 1900–01, 5–52; Sartori, 1983, 2/I, 1699–1709; Cuscito, 1982, 74; Žugaj, 1989, 161.

mačini” oziroma tisti bratje, ki so bili vključeni v enega od samostanov določene province; še več, to so določala tudi nova pravila za volitve provincialnih ministrov iz leta 1239 (Moorman, 1998, 106).²⁰

Po koncu opravljanja službe provinciala se je najverjetneje umaknil v koprski samostan sv. Frančiška, saj je tam tudi umrl in bil kot eden od bratov tam tudi pokopan. Domneve, da je v tem času predaval na pariški univerzi (Magnani, 2001, 159), niso verjetne.

Po poročanju Naldinija izvemo, da so leta 1617 njegove kosti premestili v kapelo sv. Marije Magdalene v samostansko cerkev ter zraven dodali napis: “*Hic requiescunt Ossa Beati P. Monaldi Ex. Or. Min. Con.*” (Naldini, 1700, 488). Da njegove kosti niso bile od nekdaj postavljene na katerega od oltarjev cerkve, priča tudi vizitacijsko poročilo Agostina Valierija iz leta 1579, saj pri opisu oltarjev v cerkvi nikjer ne omenja relikvij bl. Monalda (Valier, 1986, 71).

Na prvi pogled najzahtevnejša, vendar po kritičnem pretresu literature zelo jasna, je ravno določitev letnice njegove smrti. Do razhajanj med različnimi pisci je prihajalo zato, ker so istočasno živeli vsaj štirje Monaldi, bratje v frančiškanskem redu, ki se sicer med seboj razlikujejo po svoji narodnosti, delovanju ter tudi smrti, vendar je vsem skupno, da so bili zelo poznani med sobrati v tistem času in tudi kasneje. Koprski Monald je bil najpogosteje zamenjan z nekim Monaldom, ki je bil nadškof v Beneventu in je umrl okoli leta 1332. Napako zasledimo v dobro poznanem Waddingovem pregledu, prvič objavljenem leta 1635²¹ ter pri Naldiniju; po njem so številni prevzeli to napačno navedbo (Naldini, 1700, 487; Pusterla, 1891, 41). V še enem pomembnem pregledu frančiškanov, *Martyrologium franciscanum*, tudi zasledimo podatek o nekem Monaldu mučeniku,²² Ughello pa tudi doda, da je mučenik umrl v Anconi, njegovo obglavljeno truplo pa je bilo potem prepeljana v Koper (Ughello, 1721, 2. ed., 144). Ker gre za eno najpogosteje konzultiranih del glede Monalda in frančiškanov na splošno, je veliko avtorjev podatke vključilo v svoj pregled, vendar ostajajo bodisi neodločeni, za katerega Monalda gre, bodisi pa svariijo pred napako in zamenjavo.²³ Tako je Stancovich (1828, 236–237) vprašanje nekoliko razjasnil, ko je predstavil kar štiri Monalde, ki so živeli približno istočasno; nadškofa v Beneventu († 11. 12. 1331), škofa v kraju Melsi († 1330), mučenca iz Ankone († 15. 3. 1288) ter koprskega.

Letnica njegove smrti, ki je bila v zadnjih nekaj desetletjih obče sprejeta, je postavljena okoli leta 1280 oziroma pred 1285.²⁴ Posredno nam jo prinaša že prej omenjeni Olivi,

20 Tudi iz seznama v Maračić, 1992, 16–18 je razvidno, da so provincialni ministri izhajali iz domače province.

21 “... *quem aliqui Archiepiscop um Beneventanum fuisse dicunt ...*” (Waddig, 1733, 135, št. IX).

22 Arturus a monasterio Rothomagensis, 1638, 515, navaja, da obstaja več razlag ter letnic smrti.

23 Cave, 1745, 31; Sbaralea, 1806, 547. Schulte (1877, 415) omenja minorita iz Dalmacije, ki je bil tudi škof v Beneventu, ter mučenca iz Ankone, ki so ga ubili Saraceni. Pusterla (1891, 41) navaja letnico smrti 1332. V novejši izdaji Waddingovega pregleda (Waddigus, 1906) je tudi dodano izročilo o mučeniku. Repič (1908, 231) navaja dotedanje pomembne pisce ter njihove dileme; podobno tudi Decarli (1983, 136–139) in Parentin (1980, 22).

24 Repič, 1908, 231; Ziliotto, 1913, 17; Parentin, 1980, 18; Beato Monaldo da Giustinopoli, 1982; Rošćić, 2010, 89. Cuscito (1982, 96), postavlja letnico smrti v leto 1278, v čemer mu sledi tudi Korošak (2009, 14). Vendar P. G. L. (1942, 97) navaja, da je umrl pred letom 1260, čeprav se pri tem sklicuje na Repičev članek.

saj je leta 1285 zapisal: "*Frater Monaldus qui fuit Frater Sanctus ...*".²⁵ Letnica nastanka Olivijevega dela nam predstavlja *terminus ante quem*. Podatek je, kakor tudi podatek o njegovem ministrovanju, javnosti približal Sbaraglia, ki je tudi eden izmed prvih opozoril na zmešnjavo med štirimi Monaldi (Sbaralea, 1806, 547). Okvirna letnica smrti posredno potrjuje tudi letnico rojstva. Ko so bile leta 1982 opravljene naravoslovne raziskave Monaldovih relikvij, so znanstveniki prišli do zaključka, da je umrl v starosti med 64. in 75. letom (Busoni, Ceccanti, Fornaciari, Mallegni, Orsitto, 1982, 100–101), kar nas privede do letnice rojstva okoli 1210.

SUMMA DE IURE CANONICO

O bl. Monaldu kot učenjaku in njegovem veličastnem umu je pisal že škof Naldini. Omenja dve njegovi deli, ki sta bili po njegovih besedah že večkrat ponatisnjeni in pomagali mnogim učenjakom (Naldini, 1700, 488). Prve so Razprave oziroma *Sermones varios*, drugo pa je njegovo temeljno delo z naslovom *Summa de iure canonico* oziroma *Summa Monaldina*, v tiskani izdaji naslovljeno tudi *Summa perutilis ... in utruque iure fundata*. Gre za nabor gesel pravne in ekonomsko-etične narave v obliki prve analitične obravnave ekonomije z namenom stabiliziranja njenega izvajanja s pomočjo konkretnih primerov. Razlog za takšen nabor besedil je bl. Monald pojasnil v uvodu, kjer zapiše, da je delo namenjeno tistim, ki so nevešči prava, da bi si z njim lahko pomagali in se seznanili z mnenji starodavnih in modernih učiteljev (Monaldus de Iustinopoli, 1516, f. II).²⁶ O uporabnosti njegovega kompendija in posledični razširjenosti le-tega pričajo mnogi prepisi celotnega dela ali zgolj posameznih poglavij. Danes se v evropskih knjižnicah nahaja 65 rokopisov (Brancale, 1982, 65–80),²⁷ Monaldo pa si je svojo pot v vse poznosrednjeveške ter novoveške preglede, od katerih smo jih kar nekaj že navedli, utrl ravno zaradi svojega knjižnega dela. Glede na vsebinske značilnosti pravni strokovnjaki postavljajo nastanek *Summe* pred leto 1274, ko je v Lionu potekal 14. Ekumenski koncil; Monald

25 Olivi, 1936, 376. Njegov prispevek je, najverjetneje preko Sbaraglie, upošteval tudi Miniciotti (1842, 19, št. 38), saj tudi on postavlja datum smrti pred leto 1285. Po Oliviju tudi Repič, 1908, 231. Decarli (1983, 137) se tudi sklicuje na Olivija.

26 "*Quoniam ignorans ignorabitur, sicut ait Paulus egregius praedicator, et habentes iuris ignorantiam, quae nullum excusat, casus necessaries circa iudicem et consilium animarum in foro poenitentiae ob ipsorum polixitatem in propriis titulis leviter invenire non possunt, proptereaque errant graviter in praedictis; ne ignorare periculose contingat juris peritam non habentes ego frater Monaldus minimus inter vos ad honorum dei et sanctissimae matris suae atque beatissimi patris nostril Francisci, nec non ad utilitatem simplicium maxime quosdam casus utile sab antiquis magistris ac doctoribus approbatos sub singulis literis alphabeti secundum mei parvitatem ingenii compilare studui ordinate, ut simplices quod quaerunt valeant facilius invenire, opinions antiquorum doctorum et etiam aliquot modernorum humiliter prosecutes, quamvis plura diversimode sin tab ipsis notate, quae inter se varietatem ostendere videantur, non tamen ausus sum scripta tantorum virorum praesumptuose respuere.*" Za slovenski prevod glej Papež, 2013, 59–72. Glede pomena njegovega dela in recepcije glej Todeschini, 2004; Evangelisti, 2009, 424–439.

27 Najstarejši rokopis je hranjen v Padovi in je iz leta 1293. Glej tudi Decarli, 1982, 131–160; Decarli, 1983, 135. Tudi v ljubljanski Narodni in univerzitetni knjižnici je ohranjen izvod, ki je bil nedavno tudi predstavljen (Golob, 2003, 39–57), poznan pa že od časov sodelovanja med Kosom in Steletom (Kos, 1931, 68–69, kat. 35).

namreč ni upošteval nobenega od tam sprejetih zaključkov.²⁸ Ker je v svoje delo vključil tudi novele papeža Inocenca IV., sprejete leta 1254, nam ta letnica služi kot *terminus post quem* (Schulte, 1877, 417). Takšna datacija se tudi sklada z našim skromnim poznavanjem Monaldovega življenja, saj pomeni, da je *Summo* napisal v letih po ministirovanju ter pred smrtjo v koprskem samostanu.

Friedrich von Schulte, pravni zgodovinar, ki je pri svojem delu obravnaval več prepisov Monaldove *Summe*, je opazil neskladja med vsemi danes poznanimi rokopisi. Postavil je domnevo, da je Monald morda najprej napisal neke vrste osnutek, ki se od kasnejše *Summe* razlikuje v tem, da nima uvoda ter da se ga na podlagi vsebine datira med leti 1234 in 1245, vendar vseeno kaže veliko podobnosti. Šele nato je svoje delo razširil v vsem poznano *Summo* (Schulte, 1877, 418). V tem primeru je glavnina nastala v letih po pridobljeni izobrazbi ter pred nastopom funkcije provincialnega ministra, dopolnitev do končne *Summe* pa kasneje, med letoma 1254 in 1274.

Monald je pri svojem delu navajal tudi mnenja drugih, njemu poznanih avtorjev. Predvsem srečamo Joannesa Gratianusa, avtorja dela *Concordia discordantium canonum* (delo je bolje poznano pod imenom *Gratianov dekret*) iz leta 1140, ki je bil prvi v vzpostavljanju enotnosti in preglednosti pravnega sistema, s katerim se je tudi začela nova doba pravne znanosti in pravne prakse (Papež, 2013, 63). Še pomembnejša se zdi primerjava *Summe* z delom Ramona de Penyafort oziroma Raimunda de Pennaforta, ki je v letih 1222–1230 spisal svoje delo *Summa de casibus potentiae*. Analiza vsebine je pokazala, da je veliko primerov prevzel od njega (ponekod kar celotne pasuse), saj kažejo na trgovanje in sklepanje poslov v Bologni, kjer se je Raimund tudi izobraževal (Todeschini, 2004, 86). Vendar so pravni zgodovinarji pokazali tudi na nekaj razlik, ki jih razumemo kot Monaldov korak naprej. Teza, da je šlo pri pisanju *Summe Monaldine* za rivalstvo med frančiškani in dominikanci (Raimond de Pennafort je pripadal dominikanskemu redu), je bila že presežena,²⁹ primerjava pa poteka na ravni uporabljene metode. Monaldovo delo za razliko od Raimondovega postavlja pravne elemente v ospredje pred teološke, ki so posledično potisnjeni v ozadje, saj je njegov namen predvsem posredovanje pravnega znanja (Dietterle, 1904, 251). Uporabnost Monaldovega dela se nam pokaže tudi ob primerjavi s podobnim delom Tomaža Akvinskega, saj se *Summa* bolj spusti v podrobnosti razmerij med trgovci ter pravnimi vidiki njihovega dela v posameznih primerih (Todeschini, 2004, 86). Delo je bilo tudi velikokrat uporabljeno pri sestavljanju podobnih kompendijev pravne narave v prihodnjih desetletjih. Omenimo zgolj delo *Summa de casibus conscientiae* francoskega pravnika (tudi frančiškana) Astesanusa de Asti († 1330) iz okoli 1317, kjer so primeri iz Monaldovega dela vključeni pod poglavje *De usura* (Astesanus de Asti, 1519, ff. CXXXIII, CXXXVII(v), CXXXVIII, CXXIX, CXL (v)).

28 Dietterle (1904, 248) tudi dalje razlaga, da je to dokaz, da Monald ni umrl šele leta 1332, saj bi to pomenilo, da je vsaj za 57 let preživel svojo *Summo*. Glej tudi Schulte, 1877, 417. Nasprotno Stintzing (1867) pravi, da je bilo delo zaključeno do leta 1298. Semi (1991, 84) pa umešča nastanek dela med leti 1270 in 1274.

29 Stintzing (1867, 504) pravi, da je *Summa Monaldina* nastala v smislu rivalstva med obema uboštvema redovima, kar von Schulte (1877, 416) in Dietterle (1904, 251) zanikata.

ZAKLJUČEK

Če razpravo strnemo, vidimo, da ponuja več vprašanj kot odgovorov. Vsekakor se lahko strinjamo z okvirno datacijo Monaldovega življenja, torej rojstvom okoli leta 1210 in smrtjo pred letom 1285; to so potrdile tudi naravoslovne raziskave. Najverjetneje je pravilna tudi Maračičeva trditev, da je izhajal iz koprskega samostana, kar se tudi sklada z zasedbo funkcije provincijala za Sklavonijo, ki jo omenja Olivi že leta 1285 in kodeks iz Trogirja iz druge polovice 14. stoletja, začetek opravljanja le-te pa časovno umestimo med februar in julij leta 1257. S takšnim poskusom kronologije se sklada tudi vsebinska datacija *Summe Monaldine*; končna verzija le-te je nastala med letoma 1254 in 1274.

Z veliko manj vprašanji nas pušča premislek o pomenu njegovega dela. Ko postavimo Monaldovo delovanje na pravnem področju v kontekst in nanizamo podatke – tolikšno število ohranjenih rokopisov, difuzija tiskane *Summe* po celotni Evropi, jasen vpliv na sočasne in poznejše avtorje ter pravne specialiste in sama ideja o približanju prava tistim, ki v njemu niso vešči – lahko vsekakor razumemo, zakaj se mu italijanska (predvsem tržaška) historiografija že nekaj desetletij posveča. Nenazadnje se ga je ravno zaradi *Summe* prijel nadimek “predhodnik humanizma” (Decarli, 1983).

SOME OBSERVATIONS REGARDING LIFE AND WORK OF BLESSED MONALDUS

Ana JENKO

University of Ljubljana, Faculty of Arts, Department of History, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenia

e-mail: ana.jenko@ff.uni-lj.si

SUMMARY

Blessed Monaldus was an important historical figure and Franciscan, who lived and worked in Istria, especially in Koper. The first problem that arises is location and a specific year of his birth and the confusion follows his early years and education process, of which is known close to nothing. His first appearance in records is in year 1257 in Trieste and is about his function as a ministrum provincialum for the whole Franciscan region of Sclavonia. Before his death, which was prior to year 1285, it is believed that he had finished his most important work, Summa de iure canonico, which is a compendium of entries concerning law and economy. According to some important law historians, presented in this article, he did not write the whole book after the conclusion of his function as a ministrum provincialum; infact the first draft had been done probably even before he took this job. A large number of manuscripts, surviving to this very day, proves that his work was of a high utilitary nature and was also used in some similar works of legal nature in the next centuries.

Key words: Capodistria, Istria, middle ages, Franciscans, blessed Monaldus, Summa de iure canonico

VIRI IN LITERATURA

- Astesanus de Asti (1519):** *Summa de casibus conscientiae*. Lyons, [s.n.].
- Monaldus de Iustinopoli (1516):** *Summa perutilis ... in utruque iure fundata*. [Lyon], [s.n.].
- Olivi, P. J. (1936):** Fr. Petris Joannis Olivi OFM: *Tria scripta sui ipsius apologetica*, annorum 1283–85 (Labege, D. ur.). *Archivum franciscanum historicum*, XXVIII.
- Sartori, A. (1983):** *Archivio Sartori. Documneti di storia e arte francescana. I–III*. Luisetto, G. ur. Padova, Biblioteca Antoniana – Basilica del Santo.
- Tissi, F. (2015):** *Le pergamene dell' Archivio capitolare di San Giusto martire di Trieste*. Trieste, Società istriana di archeologia e storia patria.
- Valier, A (1986):** *Vizitacijsko poročilo Agostina Valiera o koprski škofiji iz leta 1579 / Istriae vizitatio apostolica 1579 visitatio miustinopolitana Agostinii Valierii* (Lavrič, A. ur.). Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, 1986.
- Arturus a monasterio Rothomagensis (1638):** *Martyrologium franciscanum in quo sancti, beati, alique servi Dei, martyres, pontifices, confessors ac virgines, qui tum vitae sanctitate, tum miraculum gloria, claruere*. Parisiis, [s.n.].
- Babudri, F. (1909):** *Cronologia dei vescovi di Capodistria*. Trieste, Stab. art. tip. G. Caprin.
- Bartholomeo de Pisa (1906):** *De conformitate vitae beati Francisci. Analecta franciscana sive Chronica aliaque varia documenta ad historiam fratrum minorum. IV. Ad Claras Aquas, ex typographia Collegii s. Bonaventurae*.
- Beato Monaldo da Giustinopoli (1982):** 1210–1280 Ca. *Atti raccolti in occasione del VII centenario del suo transito*. Trieste, Stella.
- Bonin, Z. (2004):** *Pokopavanje v samostanski cerkvi manjših bratov konventualcev sv. Frančiška v Kopru med leti 1719 in 1806 ter razpustitev samostana*. *Arhivi*, 27, 1, 109–120.
- Brancale, G. (1982):** *Indice analitico dei codici contenuti la Summa del B. Monaldo. V: Beato Monaldo da Giustinopoli. 1210–1280 Ca. Atti raccolti in occasione del VII centenario del suo transito*. Trieste, Stella, 65–80.
- Busoni, C. A. et al. (1982):** *Lo scheletro del Beato Monaldo da Capodistria. Analisi antropologica e paleopatologica. V: Beato Monaldo da Giustinopoli. 1210–1280 Ca. Atti raccolti in occasione del VII centenario del suo transito*. Trieste, Stella, 97–128.
- Caprin, G. (1905):** *L'Istria nobilissima*, I. Trieste, F. H. Schimpff.
- Cave, G. (1745):** *Appendix ad historiam litterariam in qua de scriptoribus ecclesiasticis ab anno MCCC ad annum MDXVII. V: Scriptorum ecclesiasticorum historia literaria. A Christo nato usque ad Saeculum XIV. II. Basilae, apud Joh. Rudolph Im-Hoff, 1–252*.
- Cuscito, G. (1982):** *Storia di Trieste Cristiana attraverso le sue chiese. Vol. I. Dalle origini al secolo XVII*. Trieste, Vita Nuova Editrice.
- Decarli, L. (1982):** *Un saggio di bibliografia monaldina. V: Beato Monaldo da Giustinopoli. 1210–1280 Ca. Atti raccolti in occasione del VII centenario del suo transito*. Trieste, Stella, 131–160.

- Decarli, L. (1983):** Monaldo di Capodistria. Un precursore dell'umanesimo. V: Branca, V., Graciotti, S. (ur.): *L'Umanesimo in Istria. Atti del convegno internazionale di studio promosso e organizzato dalla Fondazione Giorgio Gini in accordo con il Ministero degli Affari Esteri.* Firenze, L. S. Olschki, 133–142.
- Dietterle, J. (1904):** *Die Summa confessorum (sive de casibus consentiae).* Zeitschrift für Kirchen geschichte, XXV, 248–255.
- Evangelisti, P. (2009):** Scuola francescana di economia. V: Zamagni, S., Bruni, L. (ur.): *Dizionario di economia civile.* Roma, Citta Nuova Editrice, 424–439.
- Giollo, R. (1969):** San Nazario. Protovescovo e patron di Capodistria. Trieste, Gaetano Coana.
- Le Goff, J. (1998):** *Intelektualci v srednjem veku.* Ljubljana, Študentska organizacija Univerze, Študentska založba.
- Golob, N. (2013):** Monaldova pravna enciklopedija kot rokopisna umetnina. V: Štoka, P., Marković, I. (ur.): *Beatus Monaldus Iustinopolitanus. Summa de iure canonico.* Koper, Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, 39–57.
- Jöacher, C. G. (1751):** *Allgemeines gelehrten lexicon*, III. Leipzig, in Johann Friedrich Gleditschens Buchhandlung.
- Korošak, B. (2009):** Monaldo da Capodistria. Il servo di Dio, frate francescano. 1208–1278. Nova Gorica, Branko.
- Kos, M. (1931):** Srednjeveški rokopisi v Sloveniji. S sodelovanjem Fr. Steleta opisal Milko Kos / *Codices aetatis mediae manu scriptii qui in Slovenia reperiuntur.* Fr. Stele iuventate descripsit Milko Kos. Ljubljana, Umetnostnozgodovinsko društvo.
- P. G. L. (1942):** Culto del B. Monaldo da Capodistria. V: Radossi, R. (ur.): *Il vescovo di Parenzo e Pola.* Padova. Tip. della Prov. Di S. Antonio, 97–98.
- Magnani, T. (2001):** Monaldo da Capodistria. V: Arzaretti, W. (ur.): *Santi e martiri nel Friuli e nella Venezia Giulia.* Padova, Edizioni Messaggero, 158–160.
- Maračić, A. L. (1992):** Franjevci konventualci u Istri. U povodu 750. obljetnice smrti bl. Otona iz Pule. Pazin, Istarsko književno društvo "Juraj Dobrila".
- Maračić, A. L. (2001):** Franjevački počeci u Istri i samostan sv. Franje u Piranu. V: Dolinar, F. M., Vogrin, M. (ur.): *Sedem stoletij minoritskega samostana sv. Frančiška Asiškega v Piranu. 1301–2001.* Piran, Slovenska minoritska provinca sv. Jožefa, 23–39.
- Minciotti, L. M. D. (1842):** *Catalogo dei codici manoscritti esistenti nella biblioteca di Sant'Antonio di Padova con brevissimi cenni biografici degli autori.* Padova, coi tipi della Minerva.
- Moorman, J. (1998):** *A History of the Franciscan Order. From its origins to the year 1715.* Oxford, Oxford University Press.
- Naldini, P. (1700):** *Corografia ecclesiastica o sia Descrittione della città, e delle diocesi di Giustinopoli, detto volgarmente Capo d'Istria.* Venezia, [s.n.].
- Papež, V. (2013):** *Summa de iure canonico fr. Monaldi de Iustinopoli, iuristarum suae aetatis princeps et magnus theologus.* V: Štoka, P., Marković, I. (ur.): *Beatus Monaldus Iustinopolitanus. Summa de iure canonico.* Koper, Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, 59–72.

- Parentin, L. (1980):** Beato Monaldo da Giustinopoli (Capodistria) dell'ordine dei Frati Minori. 1280–1980. Trieste, Stella.
- Parentin, L. (1982a):** Il francescanesimo a Trieste e in Istria nel corso dei secoli. Trieste, Comitato triestino per l'ottavo centenario della nascita di San Francesco.
- Parentin, L. (1982b):** Tre pergamene Trieste inedite attinenti i minori francescani. V: Beato Monaldo da Giustinopoli. 1210–1280 Ca. Atti raccolti in occasione del VII centenario del suo transito. Trieste, Stella, 17–28.
- Pusterla, G. (1891):** I rettori di Egida Giustinopoli Capodistria. Cronologie, elenchi, genealogie, note, appendice. Capodistria, A. Tommasich.
- Repič, H. (1908):** De b. Monaldo de Justinopoli (Capodistria). Archivum Franciscanum Historicum, I, 2–3, 231–234.
- Robson, M. (2006):** The Franciscans in the Middle Ages. Woodbridge, Rochester, Boydell Press.
- Roščić, N. M. (2010):** Povijest Provincije od dolaska franjevac do novijega doba. V: Pelc, M. (ur.): Veličina malenih. Povijest i kulturna baština hrvatske Provincije sv. Jeronima franjevac konventualca. Zagreb, Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevca konventualca, 9–126.
- Sbaralea, H. (1806):** Supplementum et castigation ad scriptore strium ordinum s. Francisci a Waddingo, aliisve descriptos; cum adnotationibus ad syllabum martyrum eorumdem ordinum. Romae, ex Typographia S. Michelis ad Ripam.
- Semi, F. (1991):** Istria e Dalmazia. Uomini e tempi. Istria e Fiume. Le figure più rappresentative della civiltà istriana e fiumana nei diversi momenti della storia con ampia bibliografica generale particolare. Udine, Del Bianco.
- Semi, F. (1996):** La cultura istriana nella civiltà europea. Un contributo storico. Trento, Alcone.
- Schulte, J. F. von (1877):** Die Geschichte der Quellen und Literatur des Canonischen Rechts von Gratian bis auf die Gegenwart. II. Die Geschichte der Quellen und Literatur von Papst Gregor IX. bis zum Concil von Trient. Stuttgart, Verlag von Ferdinand Enke.
- Sigismondo de Venezia (1846):** Biografia serafica degli uomini illustri che fiorirono nel franciscano istituto per santità, dottrina e dignità fino a nostril giorni. Venezia, dalla tipografia di G. B. Merlo.
- Stancovich, P. (1828):** Biografia degli uomini distinti dell'Istria, I. Trieste, Presso Gio. Marenigh tipografo.
- Stintzing, R. (1867):** Geschichte der populären Literatur des römisch-kanonischen Rechts in Deutschland am Ende des fünfzehnten und in Anfang des sechzehnten Jahrhunderts. Leipzig, Verlag von G. Pirzel.
- Štefanac, S. (2013):** Nekaj strokovnih izhodišč za prenovu minoritske cerkve v Kopru. Bilten Slovenskega umetnostnozgodovinskega društva, 22–23, <http://www.suzd.si/drutvo/dejavnosti/427-samo-stefanac-nekaj-strokovnih-izhodisc-za-prenovo-minoritske-cerkve-v-kopru>.
- Štoka, P. (2013):** Bibliografija bl. Monalda Kopskega. V: Štoka, P., Marković, I. (ur.): Beatus Monaldus Iustinopolitanus. Summa de iure canonico. Koper, Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, 91–92.

- Todeschini, G. (2004):** *Ricchezza francescana. Dalla povertà volontaria alla società di mercato.* Bologna, Il Mulino.
- Tomasin, P. (1896–1901):** *Notizie storiche intorno all'Ordine dei frati minori conventuali in Santa Maria del Soccorso e nella Cella Vecchia di Trieste e in Santa Maria di Grignano.* Archeografo Triestino. Raccolta di memorie, notizie e documenti, XXI–XXIII, 109–184, 5–116.
- Ughello, F. (1721, 2. ed.):** *Italia sacra sive de episcopis Italiae et insularum adjacentium.* VIII. Continens Metropolitim Beneventanum, ejusdemque suffragantes Ecclesias, quae in Samnio, Regni Napolitani vetusta Provincia, sunt positae (Coleti, N. ur.). Venetiis, apud Sebastianum Coleti.
- Wadding, L. (1733):** *Annales minorum seu trium ordinum a s. Francisco institutorum.* VII (Josephus Maria Fonseca ab Ebora ur.). Romae, [s.n.].
- Waddigus, L. (1906):** *Scriptores ordinis minorum quibus accessit syllabus illorum qui ex eodem ordine pro fide Christi fortiter occubuerunt* (Nardecchia, A. ur.). Romae, [s.n.].
- Ziliotto, B. (1913):** *La cultura letteraria di Trieste e dell'Istria, I. Dall'antichità all'umanesimo.* Trieste, E. Vram.
- Žugaj, M. (1989):** *I Conventi dei Minori Conventuali tra i Croati dale origini fino al 1500.* Roma, Edizioni Miscellanea Francescana.